

EKOBLADET

EKOMUSEUM BERGSLAGEN • MÄNNISKA – MILJÖ – LANDSKAP

Turistbrist

Vi måste få hit fler turister, fler besökare, det är bara att konstatera. Vi lider av brist på konsumerande människor, så enkelt är det. Kan nischad turism och profilering av verksamhet va' nåt? Ja.

Geoturism är *en* av de många nya turisminriktningar som har uppstått i en alltmer turisthungrig värld. Och vad passar väl bättre i Bergslagen, som är ett geologiskt superintressant område med en imponerande rad av mineralrika gruvfält.

Ett brett mineralbälte löper tvärsöver Bergslagen. Bara i Ekomuseum finns två av de mest mineralrika platserna i Sverige *och* i världen. Alldeles utanför Ekomuseum finns världens mest mineralrika område, Långban utanför Filipstad i västra Värmland.

Här står vi alltså med synnerligen rika mineralfält i ett band rakt framför näsan och bara 2-3 timmar från Stockholm. Detta måste lyftas fram. Här finns potential till geologiska äventyr. Geologi som turistfaktor, ja det vill vi börja tala om.

Därför kommer Bergslagstinget den 4 april att handla om hur vi kan förena en naturvetenskap som geologi med turism och besöksnäring. Ekomuseum vänder nu blicken mer mot naturen dess resurser som ett komplement till den rådande kultur- och industrihistorien.

Natur & Kultur – detta stadiga och intressanta par kan ge oss både bredd och variation vad gäller upplevelsen av Ekomuseum och Bergslagen.

Christina Lindeqvist

PRIMALEVE BERGSLAGEN

Malin Andersson
070-376 74 25
info@primaleve.nu
www.primaleve.nu

FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Entreprenören Malin Andersson i Ängelsberg

Hämta energi i Bergslagen

Mångsidighet är en tillgång och en styrka. Malin Andersson i Ängelsberg är guide, hantverkare och massageterapeut.

Att samarbeta, nätverka och paketera upplevelser ingår i konceptet för nya företaget "Primaleve Bergslagen".

Malin Andersson, 39 år, planerar nu en framtid som egenföretagare med bas i Ängelsberg och med verksamhet i hela Ekomuseum och Bergslagen. Hon vill arbeta för hälsa med insikten att kultur mår människan bra av, likaså av naturupplevelser och även av hantverk, att skapa något med händerna. Tre goda ting samlad i ett och samma företag.

Malin utbildade sig till Ekomuseiguide under tidigt 90-tal när Ekomuseum var nystartat och entusiasmen stor. Det var början till Malins kulturintresse.

Numera har hon visningar och rundturer i Fagersta på Västanfors, på Engelsbergs bruk och på Oljeön på upp-

drag av Fagersta turism.

I bagaget har Malin också en utbildning till massageterapeut. Med en portabel massagestol ger hon energimassage. Och nu kommer naturen in i bilden! Idén är att flytta ut massagen till skogen, sjökanten, bryggan, vid hyttan, gruvan, på pensionatsverandan, ja till miljöerna och kombinera det med kultur och hantverk.

En kulturvandring på en miljö, prova på ett hantverk som trådslöjd (järntråd!), nåt gott i magen och med avslappnande massage därtill, ja det är en vision på väg att förverkligas. "Hämta Energi-paketet" är ett första försök i samarbete med med fyra andra företag bl a STF-Vandrarhem Ängelsberg/Tallbacka.

FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Geologisk excursion runt Stollbergs gruva mellan Ludvika och Smedjebacken.

Gruvstugan på Stollberg. Mötesplats för Väster Silfbergs Vänner. Berättarkvällarna under sommaren drar många besökare.

Stollberg, en del av silverberget

Väster Silfberg är det gamla namnet på ett stort område runt Stollbergs gruva. Här bröts silver redan på 1200-talet, en begärlig metall.

”Silverberget” omtalas i Magnus Erikssons privilegiebrev från 1354 till bergsmännen i Norberg, där hyttorna på ”Silverberget” gavs samma rättigheter.

Brytningen startade i Biskopsgruvan redan på 1200-talet och med tillmaktning som brytningsmetod. Man eldade med ved på berget som blev sprött och sedan kunde man lätt knacka loss stora bitar av sten som innehöll malm. Malmen smältes ned i hyttorna runt berget.

Tillmaktningen lämnade tydliga spår efter sig. Det kan man se i dagbrottet på

Stollberg, den fd Biskopsgruvan. Berget i gruvhålet har släta, skimrande sidor med svärta av sot på sina ställen.

Det var främst silvret man ville komma åt i den tidiga brytningen. Silvret återfanns i små mängder tillsammans med malmen blyglans, PbS blyulfid. Man utvann därmed även bly. Men tillgången på den silverhaltiga blyglansen minskade och tidvis upphörde silverbrytningen. Dock var berget rikt även på järnmalm, mangan, zink och arsenikkis.

I början på 1700-talet upptäckte två

pojkar dock en ny malmåder och brytningen av silver återupptogs, men det varade inte länge. Redan runt 1750 övergick man till järnmalmsbrytning.

Då hade kronan haft kontroll över silvret sedan 1550-talet. Gustav Vasas män reste i Bergslagen för silvrets och järnets skull. På det silverrika Stollberg byggdes en kungsgård, Vester Silfbergs gård. Den utgjorde under 1500- och 1600-talet även centrum i kronans administration av Västerbergs-lagen, med sin lönsamma silver- och järnproduktion. Det var ett stort förvaltningsområde som omfattade hela Västerdalarna, samt stora delar av Västmanland som Norberg, Skinnskatteberg, Våla mm. Av Vester Silfbergs kungsgård finns idag inga spår kvar, inte ens en grundsten.

Så sent som den 13 april 1982 lade man ner den sista gruvan på Stollberg. Tio år senare blev området runt Stollberg ett besöksmål i Ekomuseum Bergslagen, som drivs av den ideella föreningen ”Väster Silfbergs Vänner”.

FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Välbevarad masugn på Norns bruk

Smultronställe mitt i skogen

Norns bruk från 1600-talet ligger i skogen mellan Säter och Larsbo.

En slingrig grusväg leder förbi. Miljön är förtrollande.

I Ekomuseums gränstrakter finns miljöer som kan liknas vid dolda skatter. En sådan är Norn, där en hytta och en hammare stod klara att tas i bruk redan 1628. Snart var en tackjärnsproduktion igång i masugnen och hammaren kunde leverera 180 ton prima stångjärn varje år. En ansenlig mängd för den tiden. I Norn fanns även gruvor, men senare togs mal-

men från Bispsberg och Norberg. I mitten på 1800-talet var stångjärnsproduktionen uppe i hela 300 ton per år.

1868 upphörde stångjärnsmidet, men masugnen var igång ända fram till 1916. och producerade som mest 3300 ton tackjärn per år. Sen var det slut och livet stillnade på bruket. Idag är Norn ett romantiskt besöksmål. Många gifter sig i den lilla kyrkan vid herrgården.

Norns bruk anses vara ett riksintresse och har därför förklarats som byggnadsminne av Riksantikvarieämbetet.

Norns Bruk Utveckling AB har tagit över ansvaret av besöksmålet med många aktiviteter sommartid. Där finns en gästgivarvård med ambitioner och planer.

Information på: www.nornsbruk.se

Bastnäsfältet i Riddarhyttan

Ett femtiotal olika mineraler gör Bastnäsfältet till ett geologiskt unikt område. Här finns gruvhål, dagbrott, varphögar, en slaggstensruin för ett stort vattenhjul och inte minst ett unikt hakspel – allt i en skön skogsmiljö.

Gruvorna nämns första gången 1692 och några år senare omtalas en järngruva och en koppargruva. 1753 hittade man även lite guld.

Men Bastnäs blev riktigt känt på grund av unika mineralfynd i början på 1800-talet. 1803 upptäckte två vetenskapsmän, brukspatronen på Skinnskattebergs bruk, Wilhelm Hisinger och kemisten Jöns Jacob Berzelius grundämnena cerium och lanthan i den malm som var känd som ”Bastnäs tungsten”.

Bastnäsit

Bastnäsit är ett ceriumhaltigt mineral som som allra först hittades just i Bastnäs, men som även finns i Kalifornien. Bildningen av de speciella ceriummineralen vid det ursprungliga lilla järnmalmsfältet Bastnäs gör det till en av världens mest mineralrika platser. Bastnäs är typlokal för följande sex mineral: bastnäsit, cerit, lanthanit, ortit, törnebohmit och linneit.

Cerium

Cerium fick sitt namn efter den då nyupptäckta planeten Ceres. Cerium, Ce har atomnummer 58 och Lantan, La 57 och i det periodiska systemet. Båda hör till jordartsmetallerna och användes i legeringar, till exempel pyrofora sådana, som är lättantändliga.

Mellan 1875-1888 bröts ca 4500 ton högvärdig ceriummalm i Bastnäs.

År 1922 drevs den Nya Bastnässtollen, en gruvgång, för att undersöka kvarvarande malm i Ceritgruvan. Den drevs ända fram till Knuts schakt där uppföringen skedde, men arbetet avstannade.

Under andra världskriget behövdes cerium till krigsindustrin som pyrometall och produktionen återupptogs för en kort tid. Cerium kunde då utvinnas ur de kvarvarande varphögarna.

Ceriumoxid användes även till bildrörelsen i äldre TV-apparater.

Besökare på väg ut från den 137 meter långa Nya Bastnässtollen med Knuts schakt längst in, där dagsljuset strilar ned i bergrummet vilket ger en magisk upplevelse. Stollen måste skrotas med jämna mellanrum för att vara tillgänglig för besök. Skrotning planeras ske våren 2008.

FOTO CHRISTINA LINDBEVIST

Vanligt järn

Bastnäsfältet hyser en mängd unika mineral men det var ändå järnet som var den ursprungliga råvaran av vikt.

I den så kallade gamla Bastnässtollen från tidigt 1700-tal kan man studera hur järn har brutits med tillmakning som metod, dvs med eld. Ingången till stollen ligger numera dold bakom växande buskage och endast undantagsvis har den varit tillgänglig för besökare.

Järmmalmen vid Stora Bastnäsgruvan uppförades först med hästvinda, men efter 1873 med ett hakspel av den typ som uppfanns av Christopher Polhem

Genom en fram- och återgående rörelse från en 2,5 km lång stånggång från ett vattenhjul överfördes kraften till ett roterande linspel. Detta maskineri är inrymt i en liten välbevarad byggnad av trä och är det enda kvarvarande i världen på ursprunglig plats så vitt man vet.

Ett annat liknande hakspel finns idag på Ludvika Gruvmuseum, dit det flyttades från gruvorna i Grängesberg.

Genom och runt Bastnäsfältet löper naturstigar för besökare med olika intressen. Mineralsamlare letar ofta i gamla varphögar efter fynd – och de finner.

Och Wilhelm Hisingers berömda mineralsamling finns idag till beskådande i Karmansbo stora smedja.

Det unika hakspelet från 1873 på Bastnäsfältet. Pinnar visar stånggångens riktning.

FOTO CHRISTINA LINDBEVIST

Bergslagsting Fredag 4 april

Geologi & Turism

**BERGSLAGENS FOLKHÖGSKOLA
i Skinnskatteberg**
med statsgeolog dr Linda Wickström
från SGU i Uppsala
(Sveriges Geologiska Undersökning)

PROGRAM

- 09.30 Samling och kaffe
10.00 Inledning Ch Lindeqvist
Dr Linda Wickström, SGU berättar om geoparker och om geologi som turistfaktor.
Bengt Högrelius berättar om Bastnäsfältet.
12.30 Lunch på skolan
13.30 Avfärd i egna bilar till Bastnäs. Exkursion.
16.00 Slut för dagen

100 kr per person betalas på plats.
Föranmälan till Ekomuseum krävs:
Epost: info@ekomuseum.se
Tfn: 2040-66 30 82
(Telefon svarare finns)

FOTO: CHRISTINA LINDEQVIST

Bastnäsfältet utanför Riddarhyttan

Vårvandring på Rikkenstorp

**Vårvandring med gök
SÖNDAG 11 maj,
Pingstdagen.**

Vi besöker Finggården Rikkenstorp och följer Nils Holmdal på de gamla finnstigarna till Bräntjärnstorpet och Kestina, en sträcka på ca 8 km. En vandrande föreläsning om Finnmarken och Dan Anderssons liv. Med lite tur kan vi få höra göken!

Rusta dig med kaffe och matsäck!
Samling på Rikkenstorp kl 11.00.
Vi är åter tillbaka ca kl 15.00.

Kostnad: 100 kr/person
till underhåll av finnstigarna

För vägvisning, se nedan. Väl mött!
Frågor: Nils Holmdal 0240-66 23 51
eller Ekomuseum 0240-66 30 82
info@ekomuseum.se

Visorna vid Väsman

Musikaliska strövtåg i bygderna kring Bysjön och Väsman med

**BERTIL DANIELSSON
& BERTIL OLSSON**

LÖRDAG 26 april 16.00
Gammelgården i Ludvika

Lördag 7 juni kl 15.00
Finggården Rikkenstorp
(1 mil väster om Grängesberg, följ vägen mot Fjällbergets slalombacke och följ sedan skyltarna mot Rikkenstorp).

Entré inkl kaffe: 60 kr per tillfälle
Arrangörer: Bergslagens folkhögskola, Västmanlandsmusiken, Ekomuseum Bergslagen

Kulturrådet

En för Ekomuseum glädjande nyhet kom i slutet på januari.

Kulturrådet har fattat beslut om en höjning av anslaget.

Den 25 januari 2008 beslutade Kulturrådet att höja anslagen till en grupp mindre museer i landet och däribland Ekomuseum Bergslagen.

Ekomuseum har sedan 1990 erhållit två grundbelopp på 116 000 kr som utbetalats via de två stiftande läns museerna, Dalarnas museum och Västmanlands läns museum. Beslutet gäller en 50%-ig höjning från och med 2008, dvs 116 000 kr att förmedlas via de två läns museerna.

Det totala statliga anslaget uppgår därmed till 348 000 kr per år.

Surahammar

Surahammars kommun bestämde sig i januari. De vill ej återuppta sitt engagemang i Ekomuseum.

Ekomuseums styrelse fattade i december ett beslut att söka förmå Surahammar att återinträda i styrelsearbetet som fullvärdig medlem, men tyvärr utan resultat.

Efter två års delbetalningar av avgiften till Ekomuseum, beslutade Surahammars kommun den 14 jan 2008 att inte återgå till full avgift. Att endast delbetala för marknadsföringstjänster accepteras inte längre av Ekomuseums styrelse.

Därmed lyfts nu Surahammar ur Ekomuseums hemsida och sommarfolder.

EKOMUSEUM BERGSLAGEN
Nils Nils gata 7 • 771 53 Ludvika
Tfn 0240-66 30 82 • Fax 0240-748 60
E-post: info@ekomuseum.se

www.ekomuseum.se

Ansvarig utgivare & redaktör
Christina Lindeqvist